

Відкинуті Богом

КУПИТИ

Початок XVI століття. Двох підлітків з подільського села викрадають татари. Після років поневірянь один з них опиняється у Нідерландах, що перебувають під владою імператора Карла V Габсбурга, де стверджується як мореплавець, митець та воїн. Інший високо зноситься при ватажкові середземноморських піратів, котрий служить турецькому султану Сулейману I. Жорстоке протистояння двох імперій руйнує мрії земляків та спрямовує обох до найвідомішої морської битви епохи, де, втративши усе, вони отримують натомість примарну надію повернутися додому...

Олексій ВОЛКОВ

Олексій Волков

ВІДКИНУТІ БОГОМ

Волков О. М.

Відкинуті Богом : роман / О. М. Волков. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2023. — 576

с.

ISBN 978-966-10-7389-9

Початок XVI століття. Двох підлітків з подільського села викрадають татари. Після років поневірянь один з них опиняється у Нідерландах, що перебувають під владою імператора Карла V Габсбурга, де стверджується як мореплавець, митець та воїн. Інший високо зноситься при ватажкові середземноморських піратів, котрий служить турецькому султану Сулейману I. Жорстоке протистояння двох імперій руйнує мрії земляків та спрямовує обох до найвідомішої морської битви епохи, де, втративши усе, вони отримують натомість примарну надію повернутися додому...

Річка Бог несла величні води тихо та спокійно через широчезні рівнини, порослі високими травами, між вкритими лісами пагорбами і заболоченими низинами. Подекуди з її берегів виростали скелі, а дно утворювало пороги, і тоді влітку вода бушувала, разносячи далеко-далеко шум та піну, й заспокоювалася лише навесні, коли танули сніги.

Її глибини були багаті рибою. Берегами шумів високий непролазний очерет, ховаючи всіляку звірину. На пагорби вибігали табуни оленів та диких коней, а різнобарвному птаству, що вкривало численні острови, здавалося, нема ліку. Воно гніздилося щовесни, здіймаючи галас, і коли опадало листя, відлітало зграями туди, куди текла річка. І лише величезний хижий птах залишався сидіти на скелі, час од часу розправляючи потужні крила, щоб із висоти польоту оглянути володіння.

Уздовж берегів жили люди. Одні орали землю, сіяли, будували хати та ловили рибу. Інші ночували просто неба, ганяючи степами нескінченні табуни коней та овець, їли майже сире м'ясо, раз у раз зазіхаючи на володіння землеробів. Вони налітали, немов сарана, палили хати, забираючи зі собою бранців, і зникали безслідно, розчиняючись у безмежних степах під нещадно палючим сонцем.

Річка Бог народжувалася десь дуже далеко, там, де сідало сонце, і текла вниз, туди, де воно безжально пекло, а приймаючи до себе менші річки, ставала ширшою та сильнішою. Здавалося, цьому нема кінця. Власне, так воно і було, адже десь там, ще далі, куди не міг сягнути навіть погляд хижого птаха, вона вливалась у безкрайне синє море, даючи життя і йому. А отже, не помирала — навпаки, була вічною, наче Бог.

Птахи, звірина, люди, вбиваючи одне одного, усі разом тяглися, притискалися, линули до річки, адже усім їм вона дарувала захист, воду та їжу — тобто саме життя.

Шестеро хлопців на галявині збиралися влаштувати бійку. Полян відкинув подалі гілку, що могла б завадити під час сутички, і ще раз обдивився навколо, погладжуючи долонею виструганий патик, схожий на шаблю.

— Ну, готові, чи як? — не зрозумів Данило, дужий парубок п'ятнадцяти років, схожий на дорослого мужа.

Його карк, грубий, наче у вола, швидко обертав головою, проте остання наче й не бажала крутитися через його товщину, а погляд висловлював обурення. Чому, мовляв, так довго? Схотіли битися — бийтеся! Ще торік на верхній губі Данила пробилися на заздрість хлопцям перші ріденькі вуса, які здалека добряче виднілися, і хлопець час від часу тягнув їх донизу, аби швидше росли та звисали, наче в дорослих.

— Готові, — відповів Яро, подивившись на Поляна. — Але... Щоб не надурив... Шаблі свої віддаси вже, якщо переможемо. Зробиш потім чи ні — це ще не знати. Краще зразу.

Обоє озирнулися на інших, шукаючи підтримки. Один із хлопців, єдиний, хто був узутий, кивнув головою.

— Ну, гаразд уже, зразу — то зразу, — обридло скривився Данило, відходячи на кілька кроків та розминаючи плечі. — До бою!

Обоє його супротивників були жваві та жилисті, хоч і менші. Вони намагалися триматися так, щоб хтось увесь час опинявся за спиною в Данила, і тому не залишалося нічого іншого, як кидатися на переднього, відразу ж розвертаючись до заднього з наміром уразити. Та Яро з Полянком були обережні й намагалися насамперед вимотати дужого супротивника. Поєдинок більше нагадував вимахування паликами, ніж справжній бій на шаблях.

Утім, скінчилося все доволі швидко. Данило посунув проти Поляна, й коли Яро кинувся уперед, аби вразити ворога у спину, несподівано розвернувся і, збивши дерев'яною шаблею його палицю, іншою потрапив просто у голову. Хлопець упав на місці. Здолати сам на сам Поляна виявилось не важко. Кинувши другу шаблю, як вимагали умови двобою, Данило кількома сильними ударами завалив суперника і став зверху.

Бійка закінчилася. Хлопці позбиралися над Яром, розглядаючи рану. Голова біля неї напухла і звідти юшило. Радим — син мірошника, єдиний, хто мав на ногах поступи, майнувши у хащу, приніс кілька лопухів, аби притулити до побитого місця. Підійшов і переможець.

— Живий? Ну, тепер церковна десятина — твоя. Там легше. А тобі, — він повернувся до Поляна, — йти на панщину. Все як

домовлялись.

Хлопці повсідалися навколо, заздрісно дивлячись на Данила, який і цього разу довів своє. Парубок поклав скинуту ще до бою сорочку і влігся, тербячи в зубах травинку. Решта крадькома поглядали на його широкі груди, що здіймалися догори спокійно та потужно. Очі заплющилися. Запала мовчанка.

— А Чихоня таки лазить до нас, — несподівано згадав ще один, наймолодший, якого звали Глібом.

— Точно, — підтримав Яро, потроху очунявши від болю та прикrostі поразки. — Ми удвох бачили. Він. Де вона, сука, такого вимацала?

— Заб'ю вражого сина... — не розплющуючи очей, промовив Данило.

— Та вона стара і груба, та Вістуня, — не зрозумів Радим. — Треба тобі?

— Вістуні сто літ не треба, — розмірено пояснив Данило, — а Чихоню заб'ю. Якого лиха на наш берег лазити?

— Справді, — підтримав Полян, — маєш там своїх. Нам що — дивитися на це? Чи, може, ще й свічку потримати?

Хлопці мляво загиготіли.

— Але підемо разом, — постановив Данило. — Я, звісно, міг би й сам, однак потім скажуть, ніби через Вістуню... А дівки моєї у всьому селі ще нема.

Князь Михайло увійшов до покоїв, де зазвичай приймали гостей, у дорогому жупані та розшитих золотом чоботях. Ідучи навмисно галереєю замість навпростець, він споглядав у двір, і його пильне око зафіксувало чотирьох прип'ятих коней і трьох вояків. Отже, увійшов лише один. Одяг тих, які чекали, був брудний, а люди змучені. Та й коні виглядали не краще. В їхніх заплутаних гривах і важких рухах боків, на яких крізь шкіру добряче проступили ребра, вгадувалася далека виснажлива дорога.

— Дай тобі, Боже, здоров'я та доброї вдачі, великий княже! Хай береже тебе Господь від злого та поганого, — промовив гонець, низько кланяючись.

— І тобі земного блага, — стримано відпопів князь. — Ти хто будеш?

— Мене звати Осип Нещада, і я є сотником та наблизеним слугою Великого Князя Костянтина Острозького, від якого привіз грамоту. Її маю передати тобі разом із низьким уклоном.

Вклонившись удруге, гонець витягнув сувій і шанобливо простягнув його Михайлові.

Мовчки зламавши печатку, Глинський пробіг очима написані рядки і відклав грамоту на столик.

— Присядь, сотнику, бо з ніг упадеш. Князь Костянтин пише, що ти маєш говорити від його імені. Кажі, що повинен.

— Так. Але чи зможеш ти, Великий Княже, говорити зі мною, наче моїми вустами промовляє сам Великий Гетьман, а вуха його чують моїми?

— Довіра князя Костянтина до прислуги мене вражає. А чому він не написав у грамоті те, що хотів?

— Довіру свого князя я завоював, коли здався московитам, побачивши, що він потрапив у полон, — стримано відповів сотник. — А паперові, Великий Княже, не кожен таємницю можна довірити.

— Довірити не можна нічого й нікому, — поблажливо всміхнувся Глинський на другу частину промови гінця, пропустивши повз вуха першу. — Кат розв'яже твого язика не гірше, ніж мої руки розгорнули сувій.

— Я у твоїй владі, найсвітліший, — цього разу Нещада лише трохи нахилив голову. — Твоя воля зробити це.

— Ти надто сміливий, — невдоволено мовив князь. — Утім, хтозна, може, й до того ще дійде. Говори! Нас ніхто не чує.

— Великий Княже, мій правитель та володар, князь Острозький Костянтин четвертий рік мучиться у московському полоні. На Русі це добре відомо. Не знають іншого — тепер князь Костянтин уже не бранець. Перед Покровою він склав присягу на вірність московському цареві Василю і тепер може не лише вільно пересуватися — цар московитів надав йому великі земельні володіння й призначив одним зі своїх полководців. Нині князь Костянтин на чолі чималого війська охороняє межі Московії, як і звелів цар Василь.

— Твій господар послав тебе до мене, щоби повідомити про свою зраду? — зовні байдуже зауважив Михайло.

— Великий Княже, про зраду не йдеться, хоча так тепер до пори до часу вважатимуть у Русі.

— А як це назвати, коли гетьман Великого князівства Литовського охороняє межі Московії, склавши присягу її цареві? — голос Глинського почав дзвеніти.

— А як назвати, княже, коли русинська шляхта служить литвакам та полякам, охороняючи їхні межі, в той час, коли землі Руські ще не так давно самі вирішували власну долю? Невже це так швидко забулося? Коли Київ був батьком землі Руської і беріг усе, що було доброго на ній?

— До чого ти хилиш? — перебив князь.

— Не хилю я, княже, а передаю тобі послання від мого володаря про те, що колись мусить настати час. І зараз — чи не найкраще. Мир між Московією та литваками довго не протримається. І Великий Князь Костянтин здатний вплинути на це. У його владі велике військо. Твій брат, князь Іван — київський воєвода. Твої намісники, княже, старостують у Черкасах, Полтаві, Турові, Утені. Кажуть, король обіцяв тобі Брацлав. У тобі, княже, православна шляхта бачить свого. Спалахне уся Русь. Православна! І коли буде відтворено Київську монархію...

— Ти хоч розумієш, нещасний, що верзеш?! — Глинський мимоволі підвівся. — Ти, посланець зрадника, закликаєш до зради мене, вірного підданого, наближеного самого короля, маршалка королівського двору... Ти розумієш своєю нікчемною головою, що я мав би закувати тебе у кайдани і везти до Вільна?

— Річ не в тому, що розумію я, — опустив очі Нещада, не витримавши гнівного погляду. — Я лише вірний слуга, більше нічого. Розуміти належить Великому Князеві Костянтину. І він розуміє, що попри твоє католицтво ти захищаєш православних русинів та випрошуєш для них блага у короля. Знає, що твій хист великого воїна не дає тобі задоволення від життя при литовському дворі, де кожен католик прагне з'їсти тебе, вижити. Знає, що серце твоє воліє до Русі, адже здобувши славу в Саксонії, ставши улюбленцем цісаря, ти повернувся сюди. Ось що розуміє Великий Князь, тому й прислав мене до тебе. Через це й не годиться моя нікчемна голова для жодного порівняння з такою великою метою.

Вигляд Глинського продовжував залишатися гнівним та незворушним, але усередині починали вирувати інші почуття. Наче гонець Великого Гетьмана, а нині виходило — запроданця, зумів підібрати ключа до потаємної скриньки, що була десь глибоко у ньому й відчиняти яку мав право лише він сам.

— І ще велено мені розповісти про одного... зрадника. Дашкевич у Московії. Але не з московитами. Він із князем Костянтином. І військо у нього не московське — його військо. І кримський хан Гірей воює тепер із литваками, а з Московією у мирі. Тому з його боку також буде поміч. Знаю, що ти скажеш, княже, — усі вони, і московити, і хан — не хочуть бачити нас вільними. Нехай. Але ми скористаємось їхньою допомогою. А далі — залежатиме від нас самих. І тобі, Великий Княже, вирішувати — бути господарем на своїй землі чи справді закувати мене у кайдани і дивитися далі, як її скатоличують та притискають твій православний нарід, позбавляючи найменшого голосу.

Ось що замислив Острозький! Те, про що виникали думки чи не в кожного з великих русинів. Воно й не дивно. От тільки... Глинський добре знав гетьмана. Недарма їх обох єднав давній рід. І те, що промовляли вуста його вірного слуги і призначалося для вух Михайла, аж ніяк не було вмістом подібної скриньки, яку мав у собі й князь Костянтин. За роки служби при дворі саме розуміння, що таке інтриги, дало Глинському змогу скочити так високо. І сподівання колишнього гетьмана, що патякання його гінця він, князь Михайло, сприйме за монету чистого золота, навіть веселило. Попри все, ніхто у королівстві не мав стільки земель та багатства, як Острозький. Тривав котрий уже рік його полону, а король, так і не передавши остаточно булави Кішці, наче продовжував тримати місце, не вірячи у зраду гетьмана.

«Відродити Київську монархію...» Слова засіли. Власне, вони давно лежали десь там, на дні отої потаємної скриньки, яку намагався відчиняти якомога рідше. Але ж не для того прислав князь цього зірвиголову, щоб запропонувати все йому. Радше, щоб використати, як і московитів, як і хана Гірея...

Русин насамперед про власну скриньку дбає. Тільки не ту, що глибоко у грудях... Глинський рвучко підвівся, навіть не глянувши на гінця.

— Тебе і твоїх людей відведуть до покоїв. Вам треба поїсти та поспати.

— А відповідь, княже? — підвівся, хитаючись, Нещада. — Ось що потрібно насамперед.

— Буде тобі й відповідь, — безбарвно мовив Михайло. — Не хутір просиш. Пийте мед, їжте. Завтра на світанку скажу тобі... Поки що чекай.

Князь Іван, воєвода Київський, відштовхнувся від стіни, де грубим килимом була завішена діра, і рушив з потаємних покоїв. Від незручного стояння затерпли ноги. Він чув усе. Усередині млоїло. Невже Михайло пристане на той заклик Острозького?! Чого йому ще? Боже праведний... Улюбленець короля! Тоді, якщо не вийде, — кінець усьому: і воєводству, і голова з пліч полетить. А воно ж не вийде... Пришвидшуючи крок, Іван прямував на протилежний кінець покоїв — туди, де зараз мав бути його брат, у якого всередині наче чорти сиділи, якому він був зобов'язаний усім — владою, воєводством і завдяки якому тепер складе голову.

Світло маленької лампадки ледве жевріло, і тремтячі руки Лук'яна перебирали те, що насилу бачили очі. Цей запах залазив у ніс, наче дурман, від чого крутилася голова, а сторінки грубезної книги шелестіли так, що доводилося увесь час прислухатися, чи не рипнуть двері. Власне, тоді вже буде пізно. Потрібно швидше. Їхні кроки він мусить почути ще раніше, інакше...

А очі продовжували виловлювати з поживклих сторінок чарівні літери, від чого губи ворушилися самі:

¹ На Господа я надіюся, як же ви кажете душі моїй: «Відлітай на гору вашу, як птах»?

² Бо ось грішники напружили лук, наготували стріли, щоб стріляти в темряві в непорочних серцем.

³ Бо те, що Ти довершив, вони зруйнували. Що зробить праведний?..

⁵ Господь випробовує праведного і нечестивого, а той, хто любить неправду, ненавидить душу свою.

⁶ Дощем проллє Він на грішників палаюче вугілля, вогонь і сірку. Палючий вітер — частка їхньої чаші.

⁷ Бо праведний Господь і любить правду. На праведних дивиться лице Його.

Але ж коли? Коли це станеться? Поки що усе навпаки. Чим він не праведний? Чим заслужив гнів Господній? А може, тим, що, читаючи ці рядки крадькома, замислюється над кожним словом? Намагається зрозуміти, що до чого.

Зрозуміти до кінця не вдавалося поза всяке бажання. Восени отець Никодим забрав разом із належним житом усе сіно, яке вдалося заготувати. І марно плакала мати, що самим нічого не залишилось, адже усі ті луки, де росли трави, відібрав ненаситний Данило, який, дай волю, міг би викосити поживу на всіх берегах, що їхні та що не їхні. Навіщо йому стільки? З тих зроблених вуликів можна прожити не гірше, ніж мірошнику з млина. І не проллється на його голову оте палаюче вугілля, не кажучи вже про сірку та вогонь. Навіть коли товче його, Лук'яна, по плечах заради розваги. А інші, хто невідомо за що гидливо називає його Чихонею?

¹⁻² Спаси [мене], Господи, бо не стало праведного, бо нема вірних між синами людськими.

³ Неправду говорить кожен ближньому своєму; уста улесливі говорять від серця лукавого.

⁹ Навкруги нечестиві ходять, коли підносяться нікчемні з синів людських.

Оце вже правда. Що є, те є. А дяк Євстафій? Лук'ян не раз згадував, як той тягнув собі те, що принесли селяни, і коли це сталось уперше — ще й відшмагав його різками, що тримав у недільній школі отець Никодим. Як міг чинити так той, хто оберігав Слово Боже і навіть навчав йому?

Думки Лук'яна знову почали розбігатись, як завжди, коли залазив у такі хащі. Згадка про недільну школу відвернула від цього, найбільш болісного. Останній раз, коли він тягав воду і тер порепану підлогу, Федько, менший син мірошника, хоч і був лише на рік молодшим од Лук'яна, ніяк не міг порахувати, скільки буде, якщо до чотирьох мішків жита додати ще сім.

Лук'ян Котира міг спостерігати оце все лише збоку, до самої ж науки було зась. Утім, уже давно зрозумів, яким чином ті, хто вміють, лічать будь-що. Школа, котра збиралася щонеділі, скінчилась, а хлопець,

шаленіючи від задоволення, подумки збільшував кількість уявних мішків, додаючи ще стільки, а потім ще, а потім ще. А згодом удома так, щоб не бачила мати, заліз у мішечок із гречкою, відсипавши дві жмені. Він довго рахував зернятка, вважаючи кожне цілим мішком, додаючи то по чотири, то по двадцять чотири, то по кілька сотень. Тоді додав у пам'яті, а потім перелічив зернятка. Зійшлося усе до єдиного. Якби це справді були мішки, вистачило б на усіх. І порахувавши тих, кому здалося би дати, він подумки розділив цей скарб, а потім розкинув по одному зернятку, аби перевірити. Усе зійшлося знову.

А чи є тут книжки, в яких написано, що далі? Найбільше, що міг уявити Лук'ян, — сто сотень. А як додати ще? Двічі по сто сотень, тричі... Сто по сто сотень! Де кінець ліку? Що — нема?! Губи ворушилися, а він ділив та множив, не підозрюючи, що робить саме це. А чи буває така книжка, де написано, що там, за межею, куди сідає сонце. Там, у Дикім полі та ще далі за ним? А в інший бік? За литваками і ще далі? Де край, і чи є він узагалі?

У часи, коли залишався сам, Лук'ян шукав, а прибираючи, обдивлявся усі закутки до найменшого. В усій церкві книжок було тільки три. І усі про Бога, Який жив на небі. Там, де зорі та місяць, там, де сонце та хмари. То чому не писали у них, що воно таке? Як високо? І чому сонце, ховаючись за скелі на Даниловому березі, не сходить зранку звідти? Воно з'являлося з іншого боку над росистими луками. Чому? Напевно, це дуже потаємні книжки, і їх не може бути у звичайній церкві такого маленького села. А от у Брацлаві, напевно...

— А-а-а! — різкий розгніваний голос та кістлява рука Євстафія, наче ота небесна сірка, впали на голову бідолашного Лук'яна. Його тягли геть, оббиваючи кути і сиплячи тумачи, куди попало.

— Цур тобі, пек, антихристе! Куди полізло, матері твоїй хиря!

Виволікши нещасного надвір, дяк гамселив Лук'яна патином, що не знати звідки потрапив під руку.

— Святу книгу хотів украсти! Буде твоїм і хребту, і животу!

— Прости, Господи! — перехрестився отець Никодим, котрий якимось дивом також опинився тут.

— Не крав я, не крав її! — волав Лук'ян, коли терпіти стало неможливо. — Почитати хотів! Не бийте!

— А брехати ще більший гріх, аніж красти! — сильніше приклався Євстафій.

— Богом клянуся! Господом-Богом Всевишнім! Горіти мені у пеклі, якщо...

Не кажучи більше нічого, святий отець виніс Псалтир і, розгорнувши як удалося, тицьнув йому під ніс.

— Горіти тобі справді у пеклі. Читай, коли хотів...

Розмацькуючи сльози, бідолашний хлопець швидко заворушив губами:

— Господь — твердиня моя і пристановище моє, визволитель мій, Бог мій, поміч моя; на Нього моя надія, оборонець мій, ріг спасіння мого, заступник мій. Огорнули мене муки смертельні, і ріки беззаконня засмутили мене. Кайдани пекельні скували мене...

Обоє пороззявляли роти.

— Ну, вистачить, — похмуро мовив отець Никодим, закриваючи книгу. — Грамоту звідки знаєш?

— Знаю, — схлипував нещасний. — Чув, як ви у недільній школі вчите. І грецькою можу...

— Книжки брав сам?

— Брав, святий отче...

— Ну, тоді мусиш знати, що там написано і таке: «Пихатість передує падінню, а гординя — загибелі! І краще бути сумирним духом із покірними, ніж ділити здобич із гордими!»

Голос отця Никодима перейшов на крик, і він, вихопивши палицю в Євстафія, заходився ще більше лупцювати Лук'яна.

— Михайле, брате мій!

— Збери зо два десятки своїх хлопців, — рвучко повернувся той. — Неспокійно тепер. Мушу їхати до короля.

— Ну, слава тобі, Господи, — перехрестився Іван. — Я вже було, думав...

— А ти думай, добре робиш, — осадив його, наче коня, Михайло. — Ще нічого не вирішено. Ти — воєвода Київський. Усе чув? От і думатимемо разом.

— А... твоя варта? — наче згадав воєвода. — Залишаєш?

— Моя варта завжди зі мною. Твої поскачуть позаду, дивитимуться, чи хто не стежить. Зрозумів?

Михайло сів і заплющив очі. Думи накрили з головою. Найдоцільнішим виходом здавалося закувати гінця у кайдани й везти до Вільна, ще раз підтвердивши таким чином власну відданість королю. Гарно. От тільки... Чим рік король Ягеллон мав менше й менше ваги у державних справах. Натомість зростала кількість різних сеймів та сеймиків. Польська та литовська шляхта, не надто мирячись між собою, разом не любила русинів, дедалі більше наступаючи на їхні порядки та звичаї. І тут не врятує ніяке католицтво, будь ти хоч тричі католиком. Острозького терплять через багатство, в якому зрівнятися з ним ніяк не світить. А життя королів, як відомо, непевне. Глинський це добре розумів. І слідом за королями зазвичай падають їхні фаворити. Що ж тоді? Виходить, правий гетьман? За великим рахунком правий. От тільки, говорячи про Київську державу, бачить у ній насамперед себе, не інакше. Тут не буде поступок. То як учинити?

— Їдь до короля, брате, — проказав Іван. — Посла у кайдани — і до Вільна. Так певніше. Довше проживемо.

Михайло ж мовчав, розмірковуючи про своє. Воно здавалося близьким. У Київській державі потрібна залізна рука. Та, що змусить мовчати зацьковану руську знать, яку язик справді не повертався називати шляхтою, та, що збудує сторожові фортеці аж на самій Вкрайні — межі Дикого поля, перетнувши шлях татарським набігам, та, котра зуміє кому треба дати відсіч і з ким треба — домовитися. Та, що зуміє втілити у життя цього бидла порядки, бачені за морем. Отака рука.

Але чому Острозький?!

— Гінці нехай живуть у покоях, і стежте за ними ретельно, — зрештою мовив Михайло. — Не знати, скільки їх іще вештається по корчмах або сидить у торгових рядах, пильнуючи твій двір. Князь Костянтин — хитрий лис.

Брат Іван добре вмів слухатися, та не народжував розумних думок. Схопивши посланця зрадника, Глинський таким чином ставав у ряди ворогів Острозького, а це було також погано. Справді, хтозна, як усе повернеться наступного літа, а може, ще й раніше.

Важкі думи дедалі більше нагромаджувалися у голові князя Михайла, не даючи шляху одна одній, наче їм ставало тісно. І переварити усе це швидко було ой як важко. Не наробити дурниць згарячу — ось що головне. А шлях до Вільна не такий близький. Отже, знайдеться час і для цього.

Зупинившись у темному кутку покоїв, Михайло торкнувся вдягнутої на поставу кольчуги. Хтозна, чи довго їй тут висіти. Обладунки заворожували, вони змушували усвідомлювати власну силу, водночас підштовхуючи до хибних думок. Обидва шляхи вели до слави й багатства. Та з кожного можна було впасти у прірву. Пальці стиснули залізо, а голова, похилившись, торкнулася чолом холодного шолома, наче заспокоюючи усе те, що нуртувало у ній.

На березі, за яким щодня сходило сонце, річка Бог утворювала заплави, густо порослі лататтям. Глибина тут рідко сягала шиї людини середнього зросту, вода добре нагрівалася, й у теплі дні риба вирувала під лататтям, збираючи всіяку їжу.

Саме там останній рік розставляв ятері Данило. Забиваючи жердини у дно, він влаштовував плетений з лози ятір, а потім поступово доставляв крила, що за місяць перегородили мало не пів заплави. Спритний парубок працював удень і вночі, від чого все більше й більше риби, стукаючи носами у загорожу, поступово потрапляли до величезного кошика, який Данило звільняв раз на тиждень, коли дядько його, Степан Тиш, споряджав віз та їхав до Брацлава. Данилові, щоправда, припадала при цьому невелика частина прибутків, та парубок не надто переймався, адже жив у своїх, і його, сироту, годували й одягали.

Ближче до осені риби поменшало, а та, що ловилася, здрібнішала так, що не було з чим їхати на ярмарок. От тоді-то запідозрив Данило лихе. Але усе його плетення залишалося цілим, а витягти рибу іншим шляхом було неможливо. Данило вартував чотири ночі. А на п'яту...

Щойно починало розвиднюватися, вуха його зачули слабкий плюскіт. Ось коли! Вичекавши, щоб очі почали хоч трохи розрізняти очерет і латаття, він скочив у довбанку й відіпхнувся веслом. Дихання

його переривалося від люті та напруги, а човен не плив — летів зарослою гладдю заплави.

Ось хто...

Голова, що розгублено застигла серед латаття, викликала новий приплив люті. Чихоня. Виходить, не доведеться робити засідку біля обійстя Вістуні, збурюючи навколо себе образливі чутки.

— Ну, ну... — загрозово мовив Данило, випростуючи коліна.

Поза всяке бажання, Лук'янові не було куди подітися. До берега далеко, а тут пірнай-не пірнай... не видра.

— Так-так. Гарно... Наївся риби? Зараз наїсишся.

— А що мені робити — з голоду здихати разом із матір'ю? — вигукнув Лук'ян. — Ти наші луки чисто викосив! Мусили корову віддати. Їсти що? Скажи!

Угамселити його веслом по голові — перше, що спало на думку. Та хіба так цікаво? До того ж, Чихоня тримав на поверхні води міцний плетений кошик, в якому вже билосся кілька рибин. Його рибин. Не бажаючи втрачати хоча б таку здобич, Данило нахилився, збираючись затягти це нещастя разом із кошиком у довбанку. Та сталося несподіване — Чихоня схопився руками за її край, і перш ніж парубок устиг хапнути у жменю худу шию, човен хитнувся. Крок назад виявився дуже невдалим, і за мить розлючений месник полетів сторчголов у воду.

Руки обох запрацювали одночасно, а неймовірна лють, здавалося, мала наздогнати Лук'яна і без допомоги потужних рук. Та не так сталося, як гадалося. Загрибаючи мало не до дна, Данило поступово розумів, що відстає. Маленьке, але худе та прогонисте тіло Лук'яна наближалося до берега швидше, ніж Данилова гора м'язів. Той, хто справді плавав, наче риба, не міг зловити якесь недомучене цуценя. Данило гарчав, роблячи неймовірні зусилля, і таки поступово наближався до крадія.

Бракнуло простягнутої руки. Біля самого берега Данило спробував устати, але тут виявилось глибоко. Рука його зловила повітря. А Лук'ян розчинився у заростях рідного берега.

— Бісовська неміч! — горлав Данило. — Щоб тебе кури срали-мазали! Щоб тебе земля не прийняла! Бодай ти смоли у пеклі напився...

Кинувши спересердя дровинякою невідомо куди, він поплив до перекинутої довбанки, з кожним поштовхом заспокоюючи дихання й думки. Нічого. Куди тут подітися? Бігай-не бігай... На все свій час.

— Божою ласкою король Польщі, а також земель Краківської, Сандомирії, Лехії, Великий Князь Литовський, Руський, Пруссії, земель Хелма, Помор'я...

Тричі стукнувши у підлогу, гарольд іще промовляв титули, коли Олександр Ягеллон швидким кроком увійшов до зали. Його атлетична постать усілася на трон, а поблажлива, ледь помітна посмішка, обійшовши натовп, зупинилася на одному з придворних.

— Ваша Величносте...

Припавши на коліно, князь Михайло палко поцілував милостиво простягнуту руку.

— Підведися, князю, — посміхнувся монарх. — Ми раді бачити нашого спільного улюбленця. Без вас двір не той. Ніколи б ми не дозволили вам його покинути, якби не важливість того, що робите ви для королівства. Відколи вас немає — кудись поділися веселощі, елегантність, до яких ми звикли. І навіть інтриги, без котрих будь-який двір немислимий, вони, як би це сказати...

Олександр скривився, розводячи руками, ніби не здатний підшукати потрібного виразу.

— Вони втратили шарм, Ваша Величносте, — шанобливо підказав недавній вигнанець Франциска Першого маркіз де Фрізе, — і мають незграбний вигляд, наче у Луврі.

Шепіт схвалення пробіг рядами вельмож, дехто навіть дозволив собі стримано посміхнутися. А король, узявши попід руку князя Михайла, рушив просторою залюю.

— Аудієнції, Ваша Величносте, прошу аудієнції! — промовив Глинський, коли не міг почути ніхто, крім короля. — Заради важливості державних справ, про які ви згадували!

Широкі вилиці Ягеллона стиснулися, чіткіше проступаючи на красивому й мужньому обличчі.

— Отже, щось сталося, через що мій вірний слуга, покинувши їх, прибув до Вільна.

— Сталося, мій володарю, — твердо вимовив князь, коли вони зрештою опинилися у маленькій залі, де король міг дозволити собі говорити вільно. — Я кинув усе, щоби повідомити вам про украй прикру для королівства подію — зраду одного з ваших підданих.

— Про кого йдеться? — швидко запитав Олександр.

— Князя Острозького Костянтина, Ваша Величносте...

Обличчя короля не промовило нічого, втім, голос став наче чужим.

— Князь Острозький Костянтин завжди був одним з найвірніших підданих корони і зараз мучиться у московському полоні. Четвертий рік ми ведемо перемови з царем Василієм щодо його звільнення. Тобі це відомо. Звідки знаєш те, про що говориш?

— Не став би я зводити наклепів на славного лицаря і мого родича, мій королю, не став би. А кинув усе і полетів сюди, лише коли прибув до мене посланець Острозького, сотник Нещада, його наблизений, котрий здався у полон разом із князем. Привіз грамоту з печаткою та підписом князя, а найголовніше мав наказ словами передати. Схиляв мене до союзу з Острозьким проти корони. Про вільність руських земель мріє князь, не хоче твоєї влади, не розуміє, що не вистояти самим проти татар. Заручився підтримкою царя Московського, землі та військо від нього отримав. Хоче виступити. Казав, що мир, укладений Королівством із Московією, у його силах порушити. Христом Богом присягаюся, мій володарю, так і казав. Із братом моїм Іваном, воєводою Київським, хотів говорити...

— А що гонець? — мовчання короля не було довгим. — Ти привіз його?

— Це перше, що я волів би зробити, але не наважився, та за вашим наказом мої люди негайно повернуться і привезуть його. Ваша Величносте, князь Острозький Костянтин — хитра людина і далекоглядний політик. Упевнений, він стежить за подіями і знатиме про зникнення свого посланця. А поки що лише чекає від мене відповіді, якої я ще не дав. І можливо, мій король, розум якого завжди був узірцем для мене, знайде у цьому сенс розпочати тонку гру, аби досягти чогось більшого.

Обличчя Ягеллона продовжувало залишатися непроникним, та відчувалося: розмова його збентежила.

— Що іще пропонував тобі Острозький?

— Нічого такого, що я міг би використати для викриття цих задумів. Лише питав про мою згоду. Гадаю, він припускає можливість використати як одного з можливих союзників хана Гірея, адже у московитів із ним мир, і діятиме князь незалежно від моєї відповіді.

— А що пропонуєш ти?

— Небезпека велика, і як не завтра, то позавтра війни не уникнути. Ваша Величносте, віддайте мені Брацлав! Зробіть мене Брацлавським намісником, воєводою. Віддайте Поділля, землі князя-зрадника, на яких тепер нема твердої влади, а процвітають смута й непоко́ра. Землі, на яких чимшвидше потрібно будувати сторожові фортеці. Це перекриє шлях Гірею для нападу на ваші володіння. Я упораюся з цим.

— У гетьмани мітиш, князю? — без будь-якої загрози в голосі запитав Олександр.

— Лише бути найвірнішим вашим підданим і мати змогу захистити вашу корону й землі, віддати увесь свій хист та вміння, а якщо знадобиться, то й саме життя, — ось про що усі мої думи.

Промовляючи це, Михайло схилив голову, та продовжував дивитись ув очі монарха.

— Віддайте мені Брацлав.

— Князь Острозький Костянтин — вельми важлива фігура у королівстві, — подумавши, мовив Ягеллон. — І не раз доводив свою вірність короні. Так, він русин, але за ним стоїть багато знаті, навіть і литовської. Вони не зрозуміють цього. Докази зради такої особистості, як Острозький, повинні бути вагомішими. Зі шляхтою стало важко вправлятися. Іноді шкодую, що не слухав твоїх порад і тепер змушений іти на нові та нові поступки, запобігаючи смуті. Я вірю тобі. Але... Якщо уявити, що завтра Острозький з'явиться тут і присягне мені на вірність, я прийму це, навіть знаючи те, про що ти розповів.

Обличчя Глинського спохмурніло, і це зауважив король.

— Я бував у тих землях, — продовжував Олександр, — і добре їх знаю. У році 1498 від Різдва Христового, коли йшов з військом на допомогу нашому союзникові — волоському князеві... Тоді ми стояли у Брацлаві. Вчинимо так — я віддам тобі деякі землі вздовж річки Бог. Грамоти на володіння отримаєш другого ж дня. Будуй фортеці. Збирай військо. Починай негайно. І це дасть мені змогу ще більше наблизити тебе до себе. Для усієї шляхти ти будеш другою людиною після

теперішнього гетьмана і заступатимеш його у часи недуги та по смерті. А стосовно Брацлава — поки що забудь. А як воно станеться далі — лише Господь знає. Знатимемо свого часу і ми. Прискорювати ж не у наших силах.

Віднедавна саме це уявляв собі Лук'ян у часи, коли ставало зовсім погано. Мати його недавно ходила до ворожки. Вісту'на, казали, знала у цьому толк і ворожити уміла на всьому. Колись задавна ворожила її баба. Не знати, за якою потребою зібралася матуся, і дід Опанас відвіз її на той берег річки. Міг би зробити це Лук'ян, та казали, що не можна.

А кілька днів по тому Харитина відрізала пасемко свого волосся, витягла з подушки кілька пір'їн, замотала у тканину пічної золи і спакувала усе це, щоб заніс до Вістуни. Довго шукав тоді Лук'ян заховане весло від довбанки, а коли почав плисти, здійнявся вітер, який відніс човна далеко за течією, адже сил гребти проти неї швидко не стало. Через це й дістався до хати ворожки, коли сутеніло.

Вістуна, або, як частіше її кликали, — Вістуня, виявилася повногрудою та здоровою бабою, надто веселою як для ворожки. Вона посміялась із замученого й наляканого хлопця і, розв'язавши пакунок, розклала усе по столі.

— Сідай отут.

— Навіщо? — не зрозумів Лук'ян.

— Ворожитиму.

— Я не хочу, я боюся, — смикнувся той до дверей.

— Дурню, не тобі. Матері. Вона замовляла. Якщо втечеш — погано буде. Недокінчена ворожба — зло.

Усе в Лук'янові зааніміло, коли всівся на лавку, ноги з якої не сягали підлоги. У кутку під стелею висів образ, під ним горіла лампадка. Отже, не мала б Вістуна з нечистю водитися. Вона всілася навпроти, трохи щось пошептала, а потім витягла ножа. Ноги хлопця мало не віднялися.

— Сиди, дурню! Волосся треба ще твого. Сиди, кажу!

Вона почала розгладжувати йому волосся, вишукуючи потрібне пасемко, потім скуйовдила і засміялася.

— Ну, чого злякався, дурнику? Де ж ти такий узявся, наче дитина зовсім. А літ вже як доброму парубкові. Не годують тебе? А личко гарне. Я таке люблю.

Усередині відпустило. Вона виявилася не такою страшною і навіть лагідною. А потім несподівано поставила його на ноги і притислася грудьми. Ніколи не міг собі уявити Лук'ян, що від цього бувають отакі відчуття. В жар кинуло відразу, а по тілу почало розливатися щось таке — ще більше хвилююче та незвідане, ніж оті церковні книжки. І запах тіла цієї жінки відбивав розум незрівняно більше, ніж їхній запах.

Лук'ян заляк, не здатний удихнути. Повітря бракувало, а Вістуна брала його руку в долоні й притуляла до різних місць на власному тілі та водила по них. А потім... Вона залишилася тільки у білій довгій сорочці й запхала його руки ще глибше, під неї. А тоді одяг почав зникати і з його тіла, й усе відбувалося, наче у сні.

А далі сталося таке, що гадав, з людиною не буває. Тому, коли очунав, перелякався не на жарт. Тепер вона вже сміялася посправжньому, вдягаючи на себе усе, що поскидала на підлогу. Схопив штани й Лук'ян, збираючись прожогом вискочити з хати, та вона не дала.

— Куди зараз у такий вітер через ріку? Спати лягай. Завтра попливеш.

Сон охопив миттєво. А відчуття, що голова й тіло зранку стали якимось іншими, приємно здивувало.

— Скажеш матері, усе буде добре, — зранку мовила ворожка, виштовхуючи хлопця за двері.

Те, що відбулося, крутилося у його голові тепер щодня, а наступної неділі, коли стемніло, Лук'ян із завмиранням серця постукав до її хатини, не уявляючи, що казатиме, якщо двері відчинять.

— Сподобалося? — тільки й запитала Вістуня. — Ну, то заходь.

Цього разу все відбувалося зовсім по-іншому, хоча Лук'ян, знаючи, що його чекає, відразу несміливо поліз руками під її сорочку. Сміятися вона вміла. А потім роздягла його і довго натирала якоюсь мастикою, що пахла травами, не дозволяючи робити нічого. Сама ж робила усе, що бажала, подовгу розглядаючи його тіло і граючись ним, аж поки не отримала те, чого бажала й сама.

Відтоді тягло його сюди з неймовірною силою. Та й чого хотіти — ворожка.

Цієї ночі було зоряно як ніколи. Ріка наче спала, і Лук'ян, здолавши зрештою відстань між берегами, тихо, наче миша, пробрався до знайомої хати. Віконце не світилось, але розуміння, що там чекають, міцно оселилось у ньому. Хвилюючись, хлопець підніс руку, щоби постукати.

Тихий свист позаду вколов десь аж під серце, змусивши затерпнути ноги. Це був він. Данило Корж стояв, підперши боки руками, і не встиг Лук'ян збагнути, краще бігти, як дужі руки вхопили його за плечі й потягли, затуляючи рота.

Хлопці волочили Лук'яна слідом за Данилом, який швидко йшов, вочевидь знаючи, куди. Крик таки прохопився крізь їхні долоні, бо той рвучко обернувся і засичав у саме обличчя Лук'янові:

— Тихо, паскудо, бо задушу!

Та Лук'ян продовжував видиратися, втрачаючи останні сили. І тоді дужі пальці охопили його шию. Відразу ж бракнуло повітря. Налилися важким руки та ноги. Губи намагалися зіпати, але це не давало полегшення. Відчуття було настільки ж незвіданим, як і те, що подарувала Вістуня, от тільки на відміну од того, першого, він добре уявляв, що буде далі. Кінець. Смерть.

Дикий жах скував тіло. І тоді рука ворога попустила горло, даючи грудям таки хапнути повітря. І ще раз...

Ні, хапнути удруге Данило не дав, знову стиснувши його горлянку. Здавалося, це триватиме без кінця. І скоро від Лук'яна залишився тільки шмат тіла, ще теплий, у котрому якимось дивом досі тремтіло життя.

Він не розумів уже нічого, коли з нелюдськими волюваннями, у самій сорочці, розмахуючи дерев'яними вилами, вибігла Вістуня, не бачив, як розбігалися перелякані хлопці, й не відчував, коли Данило спересердя наостанок важкими стусанами тлумив його голову та груди.

Усе кануло у важкий непроглядний морок.

Вершник у розшитій свитці різко осадив коня, який продовжував гарцювати, здіймаючи хмари пилуки, і забагнув старшину. Гарда його шаблі далеко виблискувала золотом на полуденному сонці. Тупіт коней заповонив Заплави. Їх ставало дедалі більше. З усіх кутків збігалися занепокоєні люди. Гомін котився селом. «Не татари». Але поява загону вершників, ким би вони не були, не віщувала нічого доброго. І від своїх, і від литвинів також можна було чекати біди та нещастя.

Зрештою прибув староста.

— Як величати тебе, боярине?

Намагаючись бути якомога спокійнішим, Буйтур Сова, кульгаючи на скалічену ногу, поляскав по шиї гнідого скакуна, притримуючи, аби несподіваний гість скочив на землю.

— Я сотник Гатило війська Його Величності короля Великого князівства Литовського та Руського. Збери старшину.

— Усі тут, — розвів руками Сова. — Що сталося і чого твої вояки мирний люд лякають? І ми вірні слуги короля литовського, а той, хто перед тобою, також служив сотником, поки міг шаблю тримати.

— Тоді ось тобі грамота, в якій Його Величність король Польський, Литовський та Жемайтійський, Великий Князь Русі Олександр Ягеллон дарує ці землі разом із селами своєму вірнопідданому, маршалкові королівського двору, своєму радникові князеві Глинському Михайлові. Мені ж із хоругвою належить бути тут до прибуття князя, аби зібрати відомості про місцину, набрати військо і подбати про будівництво княжого замку та фортеці, які він закладатиме сам.

Люди збігалися звідусіль і занепокоєно слухали сотника, передчуваючи нові нещастя.

— Окрім того, мусиш відзвітувати про те, куди йшли податки, зібрані зі селян за останні три роки.

— Як куди... — не второпав Сова, — воєводі Брацлавському. Кому ж податки збирають? Великий Гетьман князь Острозь...

— Великий Гетьман чотири роки як у московському полоні. І балакають, що вже присягнув їхньому цареві. Так що ти скажеш мені, навіть напишеш не лише про кожний срібний гріш, стягнутий із твоїх селян, а й кожну діжу меду, що стягнув з бджіл.

Гнів перекривив його обличчя, спотворене навскіс старим рубцем од шаблі, очі зиркали на старосту, лякаючи й селян. Баби шепотілися та

ховали дітей за спідниці.

— Я-то напишу, та хіба комусь легше стане? Люди нічого не мають. Поглянь на них! Минулої весни перед Великоднем татари були. Нічого не лишили. Хіба що самі у хащі встигли повтікати. Щойно відживаємо лише...

— Про татар я вже чув, — посміхнувся Гатило. — Усі цю пісню співають. Тільки не сподівайся здурити. Кожну хату обдивлюся. З кожним хлопом сам говоритиму. Тож краще готуй гідний відкуп до княжої казни, якщо не хочеш на другу ногу скалічити.

— У нас водиться хлібом-сіллю зустрічати будь-кого, крім татарина, — важко зітхнув старшина. — Припни коня, боярине, скинь шаблю. Меду випий. І лицарям своїм дай відпочити з дороги. Прийmemo, чим багаті. А потім говоритимемо.

— Мед питимемо, коли діло зробимо. А діла того ще ого-го... Шестеро сіл об'їхати належить, кордони виставити. Нема влади у вас, нема порядку. Через те й татари щороку. Ось бачиш гору на тому березі? Гадаю, саме там князь свій замок закладатиме. Кращого місця нема на день шляху хоч туди, хоч сюди.

— Де, тут, у Заплавах? — роззявив очі Буйтур.

— Ні, чоловіче, — пояснив княжий сотник. — Не у Заплавах. Грамоту почитай, коли письменний. А ні — дяка попроси. Відтепер воно Глинське — родове село для усіх майбутніх нащадків княжого роду. Відтепер і назавжди. Кожен двір має видобути та звести до зими п'ять десятків великих каменів та дві сотні малих. Один із п'яти дворів — дати робітника, який працюватиме на будівництві кожного дня, або кожен двір даватиме такого робітника раз на п'ять днів. Із кожних семи дворів до війська повинен прийти муж, здатний тримати зброю. А про коней та човни говоритимемо другого дня, як усе оглянемо.

Люди мовчали. Кожен у міру свого розуму намагався уявити негаразди, на які перетворюються слова, котрі не конче розуміли.

— Грамоту і десятюх вершників залишаю тут. Десятник Оришко Андрусь. Ось він і буде старшим, заки повернуся.

Молодий вояк, вдягнутий схоже до сотника, підійшов до них. Ведучи коней, слідом рушили й інші з його десятка.

— А ти, старшино, думай, як залагодити, — скочивши у сідло, Гатило швидко приструнив скакуна і нахилився до Буйтура. — Моя

тобі порада, чоловіче, не хотів би кривдити тебе, зважаючи на літа твої і ратні заслуги, якщо не брешеш. У всіх воно однаково — і мед, і срібло, і татари... Перебачив я. Чини по розуму. Буде князь задоволений — усі житимуть.

— І всім кажу! — голос княжого сотника задзвенів на повні груди. — Готуйтеся! Скільки можна під чобіт бусурманський лягати?! Захистимо рідну землю та віру! Не дамо мученицькою кров'ю стікати! Життя покладемо за Русь православную! За короля нашого! За князя!

Двигнувши під черево чобітьми, він підняв скакуна дибки і, вивертаючи пилюку і каміння, загін помчав далі, вздовж берега річки Бог.

Час наближався до полудня, проте замок Гронінген, здавалося, не збирався прокидатися. Туман дещо порідшав, та його молоко продовжувало охоплювати кам'яні стіни з невисокими вежами, корів, які паслися на вкритих соковитою травою рівнинах, та великий кам'яний хрест, що стояв обіч дороги. Здавалося, мряка виходила із самого моря, а тому ця сонна картина могла тривати вічно.

Різкий стукіт швидких та упевнених кроків далеко мандрував коридорами замку і мав не лише збудити все, що ще спало у такий час, а й розігнати марево, зібране над баштами. Підбори черевиків товкли по каменю, відгукуючись луною у нескінченних лабіринтах стін, і звук зростав, наче хвилі, що відбиваються від берегів, навіть коли вітер не є великим. Він не був ритмічним, цей стукіт, наче одна нога того, хто йшов, не встигала за іншою.

Йоганн ван Герст стояв у приймальній залі, впираючись руками у стіл, а очима у склепіння головного коридору, звідки лунали кроки. Його важкий погляд наче бажав витягти їх з кам'яного мороку, прискоривши появу того, кому вони належали. Пряме світле волосся завмерло на плечах, а довгий згорблений ніс нагадував самого господаря похмурих покоїв. Широкоплечий приземкуватий воїн застиг позаду, склавши руки за спиною, і теж очікував розвитку подій.

Він з'явився в супроводі герольда та слуг, справді трохи накульгуючи, у плащі, що ховав майже увесь одяг та зброю, також із прямим білявим волоссям. Обличчя гостя не висловлювало нічого, а

уклін виявився стриманим. Не менш стримано кивнув головою і господар замку. Посланець витягнув з-під плаща цидулку і, розкрутивши папір, проголосив:

— Ми, Максиміліан Перший Габсбург — ерцгерцог Австрійський, король Германії, Карінтії, Тіроля, герцог Бургундії, Фландрії, Голландії та Люксембургу, вважаючи себе Першою особою Священної Римської імперії і враховуючи міркування щодо її блага та процвітання, схвалюємо прагнення нашого підданого дейхграфа Гронінгена Йоганна ван Герста стосовно розбудови імперського флоту в північних морях та відкриття нових земель у вест-індійському напрямку і сприятимемо всіляко їхньому здійсненню.

Йоганн продовжував стояти у тій самій позі, ловлячи кожне слово гінця. Якась тінь надії промайнула на суворому обличчі голландця, а імперський посланець продовжував:

— Разом з тим, змушені ми зауважити, що брат ваш Ханс на прізвисько Джоні, якого підтримує наш ворог — король Англії, зневажаючи закони Божі та імперські, упродовж трьох років чинить морський розбій, грабуючи кораблі флоту Священної Римської імперії, привласнює добро наше та монархів союзних держав, захоплює та продає в мусульманське рабство християн-католиків, наших вірнопідданих, заподіючи таким чином шкоду християнській вірі та справам імперії.

Важка тінь пролягла на обличчі ван Герста. Згорблена постать його випросталася. Тепер він уже не чекав дива.

— Ми, Максиміліан Перший Габсбург своєю владою наказуємо нашому підданому дейхграфу Йоганну ван Герсту ув'язнити його брата Ханса і доставити у залізі перед справедливий гнів нашої королівської персони. Лише після цього ми знайдемо можливість повторно розглядати дане звернення.

Далі ван Герст уже не чув. Очі застелило паволокою, сильнішою від туману, що продовжував огортати море і замок Гронінген. На відміну від нього, вона була чорною.

— Я давно порвав зі своїм братом, — проказав Йоганн, коли королівський посланець закінчив говорити. — Ханса батько перед смертю прокляв і залишив без спадку. Між нами давно...

— Я лише посланець, — прозвучало у відповідь, — і моїми вустами говорить Його Величність король. — Готуйте експедицію, мілорде. І привезіть Джоні, ще до того, як Його Величність проголосять імператором. Імператор милостивий до вірних підданих. Це і моя особиста порада.

Кроки стукали, віддаляючись, і тепер уже не було в них нічого хвилюючого, урочистого — лише безвихідь. Запала мертва кам'яна тиша, проте не надовго. Рвучко повернувшись, Йоганн ван Герст із жахливим металевим звуком вихопив першого-ліпшого меча, що відблискували на стінах під вогнем смолоскипів, і з диким криком обома руками опустив на стіл, розрубуючи навпіл злочасну цидулку некоронованого імператора.

Данило сидів на низенькому ковбані й, обійнявши схрещеними ногами інший ковбан — липовий, справно орудував теслом, вибираючи деревину зсередини. Його сильні руки надійно тримали маленьке, але гостре тесло, здавалося, зовсім не призначене для такої роботи. Стінки майбутнього вулика виходили рівними, а купа щепи та стружки скоро мала сягнути його колін. Поруч стояв дашок вулика, також вирізьблений із суцільної колоди у вигляді голови лісового дідка з бородою та очима.

Висолопивши язика, парубок довершував справу. Дно ставало все тоншим і, вирішивши, що вистачить, він узяв зроблене з уламка татарської шаблі долото. Тепер мав проробляти отвори для бджіл. Потім рамки. Сонце сховалося за грушу, і рукав подертої та замацьканої сорочки Данила обтер спітніле чоло.

Стукіт копит та голоси людей перервали роботу. Їх було четверо. Данило вже чув про княже військо і зараз, роззявивши рота, роздивлявся вояків, які відразу зробили тісним таке велике подвір'я, позаводивши сюди коней.

— А ось, гляди, який латник! — вони обступили Данила. Той, підвівшись, боязко озирався на непроханих гостей, не розуміючи, чого від них чекати.

— Добрий бичок! — Мирон Гатило, облишивши повіддя, похазяйськи обмацував плечі й загривок парубка, який стояв, наче

гора. — Ого... Готовий воїн! Скільки літ тобі, хлопче?

— Шістнадцять... буде... — сам не розуміючи, для чого, Данило вирішив набавити, напевно, щоб не виглядати хлопчиськом поруч із такими вояками.

Очі його приліпилися до шаблі того, хто був тут вочевидь найголовніший.

— То ти готовий латник! — зрадів Мирон. — А це що таке?

Він підняв Данилову дерев'яну шаблю, що лежала, забута, у траві й зацікавлено роздивився. Кожен з вояків тягнув руки, аби її помацати. Сотник звичним рухом обхопив руків'я і махнув іграшковою зброєю. Потім кинув оком на недороблений вулик, стружку і запитав:

— Сам зробив шаблю?

— Сам... — невдало витиснув із себе Данило.

— То я тобі справжню подарую, — пообіцяв Мирон. — Будеш княжі володіння стерегти! Не соромно у таких літах голою сракою світити і патином вимахувати?

Усі загиготіли так, що хлопець мимоволі почервонів та зіщулився.

— Ну, ну, не бійся, ніхто не образить...

Гатило дужо поляскав його по карку, але парубок встояв. На крики та регіт з хати вибігла тітка Килина і злякано застигла у дверях.

— Де ґазда твій? — запитав сотник.

— До Брацлава поїхав ще учора...

— Навіщо?

— Мед продати повіз. Казали старшина, податок буде...

— Буде, — запевнив Мирон. — Мужу твому скільки літ? Здоровий?

— Та яке — здоровий...

— То піде камені лупати. А ти, хлопче, готуйся вояком стати. Шаблю тобі найкращу дамо.

— Та я... яку шаблю? — заголосила тітка. — Це ж дитина! Сирота, ми пригріли! Йому ще й тринадцяти літ нема! Де таке видано? Не дам!

Вершники гиготіли усі разом, заскакуючи у сідла.

— Не слухай баби, парубче, справжнім вояком будеш, — кинув на прощання Гатило, і копита загупали далі.

Данило, переступивши кілька кроків, опустився на ковбан. Його дерев'яна шабля, що кинув сотник, валялася поруч, але він лише посунав її ногою. Тесло також не лягало у долоню. Робити нічого не

хотілося. Слова княжого сотника та регіт продовжували звучати у вухах.

Тітка Килина товклася поруч, йойкаючи, адже не схильний до вражень хлопець мовчки застиг на місці, згрібаючи щепи та стружку.

— Господи... вrekli, іроди!

Це доводилося йому бачити кілька разів. Одного разу, як був іще менший, хоча вже й мав силу, до села прийшли двоє. Казали хлопці, що з Дикого поля. Старший був поранений. Жили днів зо три у покинутій хаті. А потім налетіла дружина з Брацлава. Саме жнива були. І ті двоє через поле втікали. Якраз у житі й наздогнали їх вершники. Бачив Данило, як шабля розрубуює. І як кров ллється. І як життя з людського тіла виходить.

А торік, як від татар утікали, згодом, коли поверталися, бачив тіла селян — голі, порубані. Устима Верету, який з лівого берега, у лісі пораненого знайшли. Стріла татарська в боці у нього стирчала. Вже ледве говорив. Тільки Богу молився. Так і помер.

Схопивши обидві шаблі, Данило заховав їх у клуні подалі від очей, щоб оті думки не приходили.

Віз заїхав у млин, і Грицько, кречнувши, потягнув мішок із зерном.

— То як молоти, правдиво? — ще раз перепитав мірошник.

— Правдиво, правдиво... — зітхнув Буйтур Сова, всідаючись на низенький ковбан. — Так молоти треба. От і змелеш. Кажеш, учора княжі в тебе були? Вже не прийдуть.

— Треба було, однак, в іншому місці, — прошепотів Грицько, наче хто міг почути. — Не вільно мені...

— А мені вільно? — гаркнув старшина. — А срібло людське у льох вільно ховати? Мовчи. Разом живемо — разом і відповідатимемо. Ти вже, мабуть, у штани наклав. Чи, мо', сухо ще?

— Старший у мене ще на біду товкся, — не звернув уваги на кпини мірошник. — Княжі його запримітили. Сотник так і сказав — будеш у князя служити! За землю Руську кров проливати. Хлопець зблід, мало не впав.

— А ти як думав? — не вступався Сова. — Хтось же мусить! Іди сам до війська! От і дочекалися сраної немочі...

— Буйтуре, а може, із сотником отим треба говорити віч-на-віч? Йому менше вийде. Він не князь. А жити також хоче. Приховає нас од гніву й від ока княжого. Га?

— Приховає... — скривився старшина. — Тут власного хрена у підштаниках не приховаєш, так нишпорять. Князь їм срібло платить. Князь і голову зніматиме. Не згодяться вони. Вже бачу. Вірно служать.

— А до намісника теперішнього? У Брацлав, це ж родич твій якийсь? Буйтуре, сам казав, пам'ятаю!

— Щоб тобі пір'я у ротіросло! — визвірився старшина. — Дурню! Який Брацлав? Ти ще не второпав? Не під Брацлавом уже ми. І воєвода нам ніхто. Княжі ми! Князя отого Глинського, якого ще не бачили і, дав би Бог... А як дістанеться князь новий до Брацлава — чув, що отой Гатило казав, — зрада Острозького. Начебто Московії тепер служить. Ніби й землі його усі нашому князеві король відпише. Тоді й своякові мому хиря. І йому згадають усе те, що разом ховали. Ці докопаються, я певен. Плаче диба по нас.

Ще один віз скрипів колесами, заїжджаючи на міст. Гуркіт дощок заглушив розмову, і ще одна постать у чорному, кланяючись та хрестячись, зайшла до млина.

— А де ж святий отець? — запитав Буйтур.

— За справами важливими і найсвятішими застав я преподобного...

— Зрозуміло, — махнув рукою Сова. — Срібло рахувати справи святі не заважають. От коли смаженим починає смердіти...

— Не богохульствуй! — вигукнув дяк. — Не богохульствуй!

Грицько перехрестився, боязко зиркаючи на обох, а zarazом прислухаючись, чи, бува, не зацокотять іздалеку копита княжої хоругви. Вода річки Бог шуміла, спадаючи на величезне колесо млина. Товкли жорна. А вони довго сиділи, скулившись під несподіваною бідною, що насувалася невблаганно, мов ніч.

— Гаразд, — зрештою мовив старшина. — Вчинимо так. Усе на татар валитимемо, до кінця. Стояти на своєму. Зі селянами сам говоритиму, з ким належить. Знаю, чим полякати. Та й люди не геть зовсім дурні. Розуміють — сотник поїде, я залишуся. Свитки, на яких писали, — згоріли, у твоїй хаті були. Вона ж згоріла? Ну от. А ти усе записував. На служника Божого не підійме руку, хоч і князь.

Євстафій лише кліпав очима, уявляючи наперед усе, що його чекає. Тим часом Грицько притягнув муку́ і виставив мішок на віз старшини.

— Усе. І не здригайтеся, мов миші від кожного грюку. Не діло, коли на нас вини нема. А на злодієві й шапка горить.

Докульгавши до коня, Сова потягнув за зброю. Рипнули колеса.

— А... — прохопилося в мірошника.

— Чого гакаєш?

— Та нічого, Буйтуре. Якось ніби мішок зерна я змолот тобі.

— Та ж мотов ти його для того, аби княжі не подумали, що ми до тебе домовлятися приходили, — засміявся старшина. — Мав би совість ще гакати. Чекай, добереться до тебе новий князь.

Оббиті залізом колеса гуркотіли по камінню, залишаючи у старому млині лише шум води, страх та невпевненість.

На верфі точилася робота — стукали сокири, лунали вигуки робітників, час од часу кіньми тягли деревину, а пили, здавалося, не замовкали ніколи. Щойно на галеон встановили грот-мачту, і тепер, складаючи один попри одного, розмотували довгі просмолені канати, збираючись надійно закріпити поставлений грот. Приземкуватий чоловік у подертій сорочці кульгав на дерев'яній нозі, з криками вказуючи, що робити іншим, палицею, котрою увесь час прагнув когось похвалити. З голови його по краях круглої лисини звисали довгі пасма волосся.

Найголовніше було зроблене, і Йоганн ван Герст, у камзолі, зі закатаними рукавами білої сорочки відійшов, оглядаючи корабель, що мав невдовзі зійти на воду. Його обвітрене довге обличчя було похмурим як ніколи.

— Мілорде! — хлопчик Віллем, який часто бував у нього за посильного з дрібних справ, біг так, наче від цього справді могло щось залежати. — Мілорде! Мастер Кунрад повернувся! З ним двоє, вони моряки, я одразу зрозумів! Зараз вони будуть тут.

— Молодець, Вілеме, — тріпнувши його за чуприну, ван Герст рушив до виходу з корабельні. — Буде з тебе справжній юнга.

— А ви візьмете мене, мілорде...

Далі він не чув. Залишивши коней, усі троє швидко крокували берегом у напрямку верфі. Великий кам'яний хрест залишився за їхніми спинами, і вже далі виростали вежі замку Гронінген. Скочивши у сідло, Йоганн рушив назустріч.

— Мілорде... — вітання Кунрада було більш як лаконічним. — Це все, що мені вдалося.

Двоє, котрих привів слуга, лише мовчки вклонилися.

— Хто ти? — запитав ближнього ван Герст.

Здоровий чолов'яга у старих морських ботфортах і капелюсі зі широчезними вилогами, із кордою на шкіряному поясі виглядав на старшого з них двох. Його зморшкувате обличчя свідчило радше про знайомство з вітрами багатьох морів, аніж про старість, а дужі руки та сміливий погляд давали зрозуміти, що кидати слова на вітер не в його звичках.

— Мене звати Вейнанд, мілорде. Я ходив північними морями, бував ув Атлантиці та Білому морі, яке зветься у тамтешніх мореплавців Ак-Деніз.

— У фламандських землях воно зветься Середнім. Ким ти плавав?

— Спитайте краще, ким не плавав, мілорде. Боцманом, добував китів, лоцманом у північних морях навколо Британії, навіть простим матросом доводилося бути.

— Ти знаєш мого брата? — запитав Йоганн.

— Ні, мілорде, — похитав головою моряк. — На щастя, зустрічатися з ним мені не довелось, але я багато чув про нього, також і від людей, котрі знали його особисто. Одного разу біля берегів Португалії, я тоді плавав боцманом з капітаном Теофілусом Рейтаром із Гента, ми побачили, як двоє піратських кораблів переслідували іспанський галеон. Капітан сказав, що то Джоні. Великий Джоні. Тобто ваш брат. Ми відразу ж лягли за вітром, щоби швидше забратися з тих місць.

— Розкажи мені, що ти знаєш про Ханса, — звелів Ван Герст. — Але не матроські байки, а те, що насправді. Принаймні те, у що віриш сам.

— Мілорде, — невесело посміхнувся Вейнанд, — я вірю лише у те, що бачив своїми очима. Тому не заручуся стосовно правдивості усього, про що розповім. Але бажання моє бути корисним вашій милості щире. Останні три роки Джоні переплив через протоку Джабал-Тарік та осів десь на островах у Білому морі біля північного узбережжя. Їх

там дуже багато. Напочатку він громив іспанські галеони, сподіваючись натрапити на корабель, який прийшов із Нового світу, а отже, завантажений золотом. Та це жодного разу не вдалося. Втім, за якийсь час у нього назбиралося чимало полонених з числа команд захоплених кораблів і пасажирів, за яких ніхто не міг дати гідного відкупку. Тоді Джоні набив трюми свого галеона ними і продав у рабство мусульманам. Він бачив, як роблять це османські пірати — реїси. Вони називають це Біле море Ак-Деніз. У тих водах, ближче до отоманських берегів ви не зустрінете кораблів ні під фламандськими, ні під іспанськими або португезькими прапорами. Часом заходять французи або венеційці. Вони воюють з імперськими державами, тому османи їх не чіпають. Не чіпають османи і своїх піратів-реїсів. Якщо у нас, християн, розбійника вішають привселюдно біля ратуші, то в них — ні. Але й реїси не беруть на абордаж султанських галер. Рудобороді брати — європейці охрестили їх Барбаросси — грабують лише іспанські та португезькі галеони. Ну й ті, що належать Риму або ж генуезцям.

— Мені відомо це, боцмане, — мовив Йоганн. — Майже усе, що ти розповідаєш. То що з Хансом?

— Зрозумівши, на чому багатіють реїси, — продовжив Вейнанд, — Джоні вирішив, що це надійніше, ніж ганятися за примарним золотом із Нового світу. Щороку, коли починають дути північні вітри й на морі стає вільніше, він натовкає повний трюм полоненими і везе їх на продаж.

— До імперії османів? — запитав Йоганн.

— Ні, кажуть, ще далі. Там легше продати. І платять золотом. За Білим є ще одне море. Греки називають його Понт Аксейнос, тобто Аксейнське море. Османи кажуть на нього Кара-Деніз — Чорне. Зі Середнім його з'єднує вузька протока, нею володіють османи. Через неї плавають купці, щоб торгувати у них і ще далі. Туди возить рабів на продаж і Джоні.

— Чому його пускають османи? — не зрозумів ван Герст.

— Османи пускають усіх, хто платить данину. І з ким не ведуть війни. І тим паче, хто шкодить Риму. Ваших галеонів, мілорде, вони б не пропустили, й самі б ви звідти не повернулися. Адже ви — католик, а отже, смертельний ворог. Джоні ходить під англійським прапором,

якщо, звісно, — Вейнанд криво посміхнувся, — на його грот-мачті у цей час не висить чорний. Чорна лілія. Третій рік він, заплативши данину османам, везе бранців до Кафі, а звідти вертається зі золотом. Так само він платить золотом англійській короні за каперський патент. Гадаю, ви знаєте, мілорде, — подібно чинить не лише ваш брат. У Кафі раби коштують найдорожче. Нікому не відомо, де його прихисток. Кажуть, на якомусь із островів поблизу Греції. Цього я не знаю.

— Скільки кораблів у Джоні?

— Ніхто не знає. Мілорде, у нього нема верфі, як у вас. Тому Джоні плаває на тому, що захопить. А потім втрачає. Ви бачили колись абордаж морського судна? Мені двічі доводилося таке пережити. Від обох кораблів мало що залишається, і важко потім зліпити з двох одного.

— А яким був корабель, на котрому твій капітан бачив його торік? — обережно запитав Кунрад, запримітивши, що ван Герст замислився.

— Галеас. Іспанський, — відповів боцман. — А скільки гармат — я не бачив. І якщо ви спитаєте, чи зможете взяти його оцим красенем-галеоном — також відповім: не знаю. Джоні — мовби вітер. Він з'являється умить, і одразу ж його нема.

— Ти підеш до мене на службу? — запитав ван Герст. — Але знай, перш ніж даватимеш відповідь. Платня буде більшою, як звично, проте, зголосившись, ти втрачаєш право на зраду або звичайну людську слабкість.

— Мілорде, — промовив Вейнанд, — моя голова і так надто довго тримається на цих плечах. А служити вашій милості матиму за честь, якою б не була платня.

Кроки, швидкі та впевнені, лунали коридорами замку Гронінген.

— Я говорив з капітаном, мілорде, — намагався не відставати Кунрад. — Він підтвердив непогане уміння цього Вейнанда, а взяв його за рекомендацією свого давнього знайомого, капітана де Лузеньяна, француза. З ним і ходив боцман Вейнанд до османських берегів.

Вони опинилися у невеликій залі, й ван Герст обережно розгорнув на столі мапу.

— Та, якої на фламандському узбережжі не має ще ніхто, — уточнив Кунрад.

— Вона. Мапа Вальзенмюллера. Через неї я втратив пів року на подорож до Фрайбурга. Ось.

Не торкаючись паперу, палець його вказував місця, про які щойно йшлося.

— Боцман твій ніде не зблудив. Ось де ховається Ханс, на якомусь із цих островів. Наче голка у високій траві. Тут не знайдеш. Ось його шлях на схід. І тут також. Дарданелли. Далі Босфор. А ось море, яке османи називають Чорним. Також велике. А далі шляху морем нема. Тому зустріти Ханса найімовірніше ось у цій вузькій протоці. За місяць той, кого усі звуть Джоні, забивши трюми бранцями, вийде звідси і попливе ось куди. Нам, щоби дістатися цієї точки, знадобиться близько трьох місяців. Не встигнемо. Подорож займе у Ханса близько двох місяців — до Кафи й назад, якщо там не затримуватися. Так устигаємо. На час його повернення ми повинні стояти або з цього боку в Білому морі, або з іншого — у Чорному. І тоді Джоні припливе до нас сам.

— А як ви здолаєте Дарданелли та Босфор? — не зрозумів Кунрад. — Пройти тут таємно неможливо, навіть уночі. Це саме серце імперії османів.

— Пройдемо удень, сплативши данину, під прапором Франції або Венеції. Мені доводилося мати справи з венеційськими купцями. Ті зроблять усе. Було б золото.

— Спритно, мілорде, — похитав головою Кунрад. — Ну, а...

Ван Герст подивився на нього так, наче вмів читати думки:

— Ну, а як зловити вітер під назвою «Джоні», до пори до часу я триматиму в таємниці.

Усе відбувалося попри людські очі. Княжі вояки обнишпорили млин, але не знайшли нічого, бо хитрий Грицько встиг закопати скарб у лісі.

— Чого ти хочеш, боярине? — канючив мірошник. — От весь я перед тобою. Христом-Богом клянуся.

— Ти не клянися, — стояв на своєму Гатило, — не треба цього. Доведи, що податок до казни платив. Хоч міг би й більше дати. Млин твій не простоє — завжди прибуток маєш. А в хаті порожньо. Закопав, гнидо?

— Та як довести? — мало не плакав той. — Ось старшина — він знає. Він збирав. Дяк наш Євстафій записував — тільки він письменний... Усе платив, як порядному ґазді належить!

— І старшину питаємо. І дяка вашого. Дійде до того. Зараз про тебе мова. Ну!

— Нема гріха за мною, боярине, нема боргу.

Стукіт копит по дерев'яному мості перервав допит. У супроводі трьох вояків приїхав Данило.

— О! — зрадів сотник. — Здоров був, хлопче. Як, надумав у військо? Шабельку я тобі вже підшукав. Якраз під твою руку. А коня найкращого в усьому селі сам вибереш.

Парубок, насупившись, мовчав.

— Не любиш балакати... — вів своєї Мирон. — Це личить воякові справжньому. Але доведеться. Ти ж у мірошника тут підпрацьовуєш? Кажуть люди — щодня буваєш. Он, колесо крутиш, як води нема...

Данило продовжував мовчати, пропускаючи повз вуха насмішки.

— Скільки мішків і чого за день мололи? Ану!

— Не рахував я... — промимрив той. — Не вмію...

— Брешеш, — не згодився сотник. — До десяти вміє кожен. Як в одного на возі десять мішків було — вже мусиш змогти. А як за день десять возів приїжджало, тим паче мусиш. Пальців на руках десять? Поки що... Згадуй, хлопче. А додаватиму вже сам. Не вірю я. Поки не згадаєш, нікуди не підеш.

Десятник Андрусь повернувся швидко.

— Було пожарище, — розвів руками вояк, — таки було. А книги церковні на місці лежать, усі три. Каже святий отець — не мав до того нічого. Дяк Євстафій писарством при старшині займався. Свитки у себе тримав.

— А сам дяк де? — не зрозумів Гатило. — Чому не привіз?

— Та ж нема. Зранку поїхав. Запряг і поїхав.

— Сім чортів у печінку! — визвірився Гатило. — Наздогнати, зловити!

— Так ніхто ж не зна, куди... — виправдовувався Андрусь. — Зате я хлопця привіз, у дяка прислуговує, в церкві й так, по господарству.

— То чого балухи вилупив? Давай сюди!

Привели Лук'яна, на обличчі якого ще залишалася купа синців після зустрічі з Данилом. Розтовчена губа не давала по-людськи говорити, а ліве око повністю не розплющувалося. Хлопець лише зиркнув крадькома на свого кривдника, який також стояв поруч.

— Тиць-Гриць... — не зрозумів сотник. — А твоєю пикою що, груші оббивали? Дякові служиш?

— Служу... — слабким голосом проказав Лук'ян.

— Хата у нього горіла?

— Горіла, пане.

— Коли?

— Минулого літа, як татари наскочили.

— Свитки писані були у хаті?

— Не знаю... — розгубився хлопець.

— Як «не знаю»? — не зрозумів Гатило. — Ти у хаті що робиш?

— Прибираю, мию, дрова ношу, воду...

— Якщо прибираєш, то мусиш бачити, де що лежить і що господар робить. Писав дяк щось на свитках?

— Писав, пане...

— Де воно? Згоріло чи ні? А восени, як нову хату відбудували дякові, свитки були?

— Не знаю. Не знаю, пане, повірте... — заголосив Лук'ян, передчуваючи біду.

— Отак, — утратив терпець сотник. — Тут ніхто нічого не знає. В'яжіть їх. Сюди. Ось так. Скінчився мій терпець, хлопці. Сіктимуть вас, заки не здохнете. А як хто що згадає — кажіть, одразу відпустимо. Хто перший згадає, того відпущу. А другого — на смерть. Й іншим наука буде. Нехай знають, кого більше боятися.

Вихопивши нагайки, двоє вояків розпочали справу. Крики Лук'яна після першого ж удару чулися далеко. Хлопець верещав не своїм голосом, ллючи сльози. Прип'ятий лише за руки, він звивався, наче вуж, і сучив ногами, клянучись хтозна-чим та молячи про пощаду. Люди хрестилися.

Данило терпів мовчки, закусивши мотузку, і лише гарчав з кожним ударом, витримувати які ставало дедалі важче. Здавалося, це триватиме без кінця.

Несподівано Лук'ян замовк та зм'як. Простяглися його ноги, що встигли вирити ями у пилюці. Здавалося, він не дихає. Гатило зупинив покарання. Лук'яна перекинули на спину і злили водою. Очі хлопця розплющувались, але пливли, голова моталася з боку в бік, а бліді губи ледь чутно ворушилися, не здатні мовити нічого.

Мирон лише сплюнув у пилюку.

— Ото маємо воїв... Відв'язуйте, поки не здох. Винесіть це гівно, аби не смерділо. А ти чого став?!

Останнє було звернено до іншого вояка, й нагайка засвистіла знову. Вони били по черзі, адже той, який звільнився, також не мав стояти.

— Тепер тобі за обох, поки не згадаєш...

Перше, що побачив перед очима Лук'ян, — синє небо, в якому кружляли птахи. Дико пекла спина. І звук. Нагайки продовжували свистіти. Його ще б'ють? Але чому тоді поклали горілиць? Нічого не розуміючи, хлопець перекрутився на бік і, тримаючись за дерев'яну підпорку, звівся на ноги.

Данило напіввисів, прип'ятий за руки, і ще намагався якимось тримати голову. Вояки били по черзі, й із кожним ударом несамовите гарчання його все більше перетворювалося на стогін, а голова хилилася нижче і нижче. Є таки Бог на світі. От і «пролилося»...

Раптом Данило припинив стогнати і підніс очі. Лук'ян, який отримав лише кілька ударів, стояв перед ним і дивився. Просто дивився. Очі його не висловлювали нічого, а от кутик рота — той, де губа не була розтовчена, здавалося, поліз догори.

Голова впала, а думка одна, всепоглинальна, простромила наостанок свідомість Данила — тільки б не засікли до смерті. Тепер він не мав права. Дожити до того дня, коли цей юда опиниться у його руках... Стиснуті зуби Данила заскрипіли, і він також провалився в суцільну чорну темряву.

Фабризіо Тольдо знав толк у своїй справі. Швидко оглянувши обидва галеони, він злазив у трюми, перелічив гармати, удостоївши поглядом команду, і заявив, що не буде жодних труднощів із проходженням османських портів, знову ж таки, лише завдяки його добрим стосункам із турками.

Власне, так і сталося. Босфор виявився порівняно вузькою протокою між скелястих берегів, нашпигованою суднами, серед яких галеони ван Герста були чи не найбільшими. Численні галери, шлюпи, просто човни з вітрилами й тільки на веслах снували у різні боки, і в цьому русі можна було загубитися. У найвужчому місці протоки на обох берегах розкинулося казкове місто з небаченими досі височезними, але дуже вузькими вежами, які не виглядали частинами фортець, а здавалося, були збудовані просто так, невідомо для чого. Нижчі півкруглі куполи та ще нижчі будинки мостилися між гір, створюючи суцільну картину дивовижного краю. На пристанях кишіло людьми. Дивні повозки та одяг місцевих змушували чужинців роззявляти роти.

Угода з Фабризіо передбачала, що Йоганн сплатить мито за усі три кораблі — два власних і галеру венеціанця, котра везла товари. Частину товарів розклали по трюмах галеонів, аби не викликати підозрінь з боку портової варти. Усі троє йшли під прапорами Венеції.

Османська сторожа піднялася лише на один з галеонів. Вартівники довго і, як здалося, приязно говорили з Фабризіо, потім злазили до трюму, і старший перелічив дукати — платню за прохід порту з товарами туди й у зворотному напрямку. Тут, на судні, відразу ж написали дозвіл на повернення тим самим шляхом. Здавалося, саме це викликало у турків найбільше задоволення.

— Не кожний корабель повертається назад, мілорде, — криво посміхнувся Вейнанд.

Безперечно, начальника турецької варти венеціанський купець добре знав. Усе робили швидко, а команда, як було наказано, займалася звичними справами, намагаючись не звертати уваги на процедуру огляду. Лише Кунрад із Вейнандом постійно оглядалися навсідч. Рух у протоці перевершував усі очікування, і бракувало лише саме тут зустрітись із Джоні. Зрештою, усе закінчилося. Лише одного разу Фабризіо після запитань турка звернувся до Йоганна:

— Рахім-ага запитує, чому так дивно влаштований корабель: з одного боку дві гармати, а з іншого — шістнадцять.

— Галеон не був призначений для плавання у цих водах, — відповів капітан, — де можна очікувати нападів іспанців, а часу для переобладнання судна нам бракувало. Це все, що я встиг. Утім, про рівновагу судна ми подбали.

Відповідь цілком задовольнила начальника варти й, отримавши від вояка у чалмі шанобливо розгорнуту товсту книгу, той почав писати.

— Що він пише? — запитав у Фабризіо ван Герст, скосивши очі на незрозумілі значки з багатьма крапками, нахилені ув один бік.

— Заносить у портову книгу назву судна, приналежність країні, кількість людей та озброєння, — пояснив венецієць і, побачивши здивування ван Герста, додав: — Це ви, католики, які живете на півночі, вважаєте їх дикими. Насправді ж в османській державі порядку більше, ніж у вас. У Венеції ставляться до них із шаною. Я не раз торгував у них. Повірте мені. Більше і порядку, і справедливості. Але і можливості втратити тут свою голову через необережність також більше!

Голосно засміявшись, купець поляскав шкіпера по плечі, задоволений власним дотепом. Ван Герст лише силувало посміхнувся, зайнятий важливими думками.

— А скажи, Фабризіо, якщо перед нами інший корабель проходив тут два місяці тому, він також повинен залишити слід у його письмі?

— Без сумніву, мілорде, — продовжував сміятися купець. — Навіть хабар, сплачений за найбільшню наречену, в них не губиться! Хіба б це був корабель-привид.

— Якраз і вважають, що привид, — віджартувався Йоганн. — А ти міг би запитати в турка, чи пропливав приблизно у такий термін іспанський тримачтовий галеас, найімовірніше під англійським прапором, із вантажем рабів?

— Кого шукаєте, мілорде? — прямо запитав купець.

— Його кличуть Джоні, хоча насправді звать Ханс. Ханс ван Герст, мій брат.

Фабризіо спустився на причал, позаяк огляд було закінчено, і скоро повернувся.

— Вони кажуть, що це коштуватиме вам іще дванадцять дукатів, мілорде. Рахім-ага знає цей корабель і його капітана.

Ван Герст мовчки відрахував монети. Джоні увійшов у Босфор місяць та шістнадцять днів тому й назад ще не повертався. Караван рушив на схід. Ван Герст стояв на шканцях поруч із Кунрадом. Протока стала ширшою, а далі скелясті береги просто зникли, залишившись позаду. Приставивши до ока трубу, Йоганн довго оглядав

КУПИТИ